

**М. О. Пічкур,
доцент кафедри образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького**

**Формування професійної культури
майбутнього художника-дизайнера: суть, принципи
й педагогічні умови**

У статті розглянуто суть поняття “професійна культура майбутнього художника-дизайнера”, визначено принципи й сформульовано педагогічні умови формування цієї інтегральної якості в студентів вищих навчальних закладів, які готують фахівців-дизайнерів.

Ключові слова: професійна культура, художник-дизайнер, педагогічні умови формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера.

In the article essence of concept is considered “professional culture of future artist-designer”, certainly principles and the pedagogical terms of forming of this integral quality are formulated for the students of higher educational establishments which prepare specialists-designers.

Keywords: professional culture, artist-designer, pedagogical terms of forming of professional culture of future artist-designer.

Актуальність статті. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки в Україні дедалі збільшується попит на висококваліфікованих художників-дизайнерів у галузі архітектури, предметного середовища, промисловості й інших сферах. Тому потреба у фахівцях-дизайнерах із кожним днем зростає. У зв'язку із цим кількість абітурієнтів, охочих вступити до вищих навчальних закладів, які готують таких фахівців, невпинно зростає. Попит на здобуття цього фаху серед сучасної молоді ставить навчальні заклади різного профілю перед необхідністю створювати спеціальні художні відділення, а також збільшувати набір студентів. Про це свідчить те, що, наприклад, у ВНЗ України політехнічного, будівельного інженерного й навіть педагогічного профілю сформувався відповідний досвід підготовки майбутніх художників-дизайнерів.

Це зумовлено тим, що реалії суспільно-економічних відносин і споживацькі запити громадян у ХХІ столітті дедалі більше відкривають сприятливі перспективи для розвитку дизайн-освіти й реалізації її можливостей у формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера. Разом із тим, через свою об'єктивну складність феномен професійної культури майбутнього художника-дизайнера в цілісному вигляді дотепер предметно не розглядався, бо за своєю природою це поняття перебуває на стику різних галузей наукового знання: філософії, психології, педагогіки, мистецтвознавства, що вказує на міждисциплінарний характер його дослідження. Отже, основною метою діяльності вищих навчальних закладів є якісна підготовка майбутніх художників-дизайнерів, спрямована на формування їхньої професійної культури з реалізацією належним чином науково-обґрунтованої системи педагогічних умов.

Аналіз останніх досліджень. Виявлення окремих аспектів процесу формування професійної культури дизайнера знайшло відображення в дослідженнях методолога і філософа Р. Щедровицького, теоретиків російського дизайну О. Генісаретського, В. Глазичева, В. Сидоренка, В. Пузанова, а також педагогів Н. Валькової, Н. Воронова, Б. Клубікова, Т. Матвєєвої, Т. Третьякової, О. Устінова та ін. Цим питанням присвячені деякі публікації низки фахівців у сфері дизайн-освіти України – О. Боднара, Ю. Божка, О. Бойчука, В. Даниленка, В. Мироненка, О. Соболева, М. Яковлева та ін. Однак, незважаючи на деякі спроби дослідження цього феномена, слід зазначити, що питання про суть, принципи й педагогічні умови формування професійної культури дизайнера не вирішене в педагогічній науці однозначно. Зокрема, відсутні спеціальні роботи, у яких би означена проблема отримала всебічний розгляд. У більшості досліджень професійна культура дизайнера лише вписана в контекст інших, не менш актуальних проблем, пов'язаних із професійним становленням фахівця-дизайнера. Окрім того донині не отримала належного рішення проблема формування професійної культури й в освітній практиці, у якій мають місце суперечності між технократичними тенденціями в

системі вищої освіти й характером діяльності дизайнера; між змістом професійної підготовки й педагогічними умовами його реалізації, що, зрештою, вступає в суперечність із потребами суспільства у фахівцях високого класу.

Мета статті – визначити, суть, принципи й педагогічні умови формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера у ВНЗ.

Для досягнення окресленої мети необхідно вирішити низку взаємодоповнюючих завдань. По-перше, слід урахувати новий погляд на перспективу розвитку сучасного художнього дизайну. По-друге, чітко визначити стратегію підготовки художників-дизайнерів, яка полягає в тому, що майбутні фахівці повинні сформуванати відповідні знання, уміння й навички в конкретній галузі дизайну й набути досвіду творчої практичної діяльності, зокрема, навчитися створювати такі дизайн-проекти, у яких максимально враховано запити суспільства, техніку безпеки, умови ринкової економіки й художню естетику доквілля. Оскільки художній дизайн є поєднанням багатьох галузей мистецтва, а також математичні, економічні, природничі й суспільні науки, то провідним завданням підготовки майбутніх художників-дизайнерів є озброєння їх методикою естетичного мислення.

Окреслені завдання загалом регламентують формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера, у структурі якої чільне місце посідають особистісні якості, а саме:

- відповідальність і здатність працювати для суспільства (наприклад, у процесі створення якого-небудь побутового предмету для суспільних потреб, окрім зовнішнього вигляду, необхідно ще й урахувати його економічність, безпеку й зручність користування ним людьми різного віку, екологічні характеристики тощо);

- володіння економічними знаннями й усвідомлення потреб ринку, розуміння психології споживачів, уміння розрахувати собівартість і вартість виробу на час його реалізації (для споживачів важливим є те, як із найменшими витратами задовольнити свої запити);

– володіння суміжними галузями знань (художники-дизайнери повинні володіти всебічними знаннями, бути людьми з новаторським, творчим типом мислення, мати розвинутий спектр здібностей (з одного боку, треба, щоб дизайнер успішно засвоїв технологічну складову обраної спеціалізації й методику проектування, а з іншого – він повинний бути добре вихованою людиною й мати розвинуте логічне й образне мислення, знати найновіші досягнення інформатики, сформовану мотивацію на підвищення якості проєктованих виробів і поліпшення їх конкурентноздатності на ринку;

– сформованість умінь аналізу й дослідження наявного матеріалу та методична озброєність розв'язання існуючих дизайнерських проблем (у сучасних умовах розвитку Інтернету кожен може отримати необхідні знання й інформацію по його різноманітних каналах, що дає змогу людині визначити, чи володіє вона новою моделлю образного мислення, чи зможе знайти нові способи для аналізу й вирішення проблеми).

Термін “професійна культура”, що набув широкого поширення у вітчизняній педагогіці 80-х рр. ХХ сторіччя, у більшості педагогічних досліджень розглядається як специфічна якість фахівця, в якому розкривається предметний зміст особистісної культури, яка визначається специфікою професії, професійної діяльності й професійного співтовариства. Отже, на наше переконання, змістове наповнення поняття “професійна культура” конкретизується в контексті тієї або іншої професії, а його визначення як атрибутивної якості певної професійної групи людей є результатом розподілу праці, що викликала відособлення певних видів спеціальної діяльності (Н. Ісаєва, І. Ісаєв, Е. Клімов, Н. Валькова та ін.).

Оскільки професійна культура має особистісну спрямованість, то більшістю дослідників (Н. Бакланова, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Рудницька та ін.) у межах системного підходу вона вивчається: 1) як сукупність цінностей-регуляторів діяльності; 2) як передумова, мета, спосіб та інструмент професійної діяльності; 3) як концентроване вираження особистості професіонала. Виходячи із цих позицій, професійну культуру художника-

дизайнера ми інтерпретуємо як специфічну систему, що функціонує на основі тісної взаємодії трьох підсистем: проектно-виробничої, соціокультурної й навчально-освітньої.

Проектно-виробнича сфера діяльності виробляє в студентів необхідний рівень знань і вмінь у галузі візуально-образотворчих (графіка, креслення, моделювання) та логіко-семантичних засобів (символіка, стилізація, семіотика), образного й логічного моделювання (евристика, інтуїція, асоціація, аналіз, логіка твору), а також виховує ставлення студентів до норм обмеження проектних дій і можливостей, що є в них (естетичні запити, матеріальні ресурси суспільства, досвід, ерудиція, емпіричні знання), розвиває рівні професійної компетенції (професійні, міжпредметні знання) й організаційно-управлінської діяльності (професійна і моральна етика, основи управління, наукова організація праці і т. ін.).

Соціокультурна сфера діяльності дизайнера складається з характеристик пізнавальної, конструктивної, ціннісно-орієнтаційної й комунікативної діяльності. Сконцентрована на засвоєнні майбутніми дизайнерами цінностей матеріальної й духовної культури в процесі пізнавальної діяльності (канони, об'єкти, зразки, методологія й т. ін.); репродуктивній і продуктивній діяльності в межах конструктивної діяльності (передача і використання зразків, розвиток знання, нові знання ідеї, концепції). У процесі реалізації даної сфери діяльності закладаються ціннісні й культурно-етичні норми (естетичні й етичні принципи, установки, інтереси, еталони, норми етики й т. ін.), а комунікативна діяльність розвиває неформальні і формальні способи спілкування (переваги, особистісна і професійна диспозиція, творчі і професійні зв'язки).

Навчально-освітня сфера діяльності спрямована на розвиток художніх здібностей, необхідного рівня спеціальних і професійних знань, формування внутрішніх можливостей професійного зростання, цілеспрямованості, творчого самовизначення, самоосвіти й самовдосконалення. Таким чином, можна сказати, що професійна культура є продуктом і результатом професійної

діяльності дизайнера, його професійної компетентності, а також його творчого потенціалу, здатності до самовдосконалення.

Формування професійної культури здійснюється в двох напрямках: розвитку професійної індивідуальності (“суб’ективізація”), тобто “матеріалізація” в суб’єкті комплексу спеціальних знань, умінь і навичок і формуванні особистості (“професійна соціалізація”), тобто залучення майбутнього дизайнера до соціокультурного досвіду професії й суспільства загалом, вироблення в нього комплексу якостей, які сприяють розвитку професійної самосвідомості, суспільної й творчої активності. Єдність “соціалізації” і “суб’ективізації” означає гармонійне поєднання особистісного й індивідуального розвитку майбутнього дизайнера.

Побудова моделі фахівця, його професійної культури є, на наш погляд, підсумком проектно-орієнтованого дослідження, яке припускає одночасне використання психологічного, дидактико-методичного й професійно-специфічного поглядів на феномен професійної культури майбутнього художника-дизайнера й дає змогу розглядати його особистісні характеристики через структуру професійної діяльності. Дизайн, як професія є унікальним за своїм характером, бо в ньому поєднано всі основні види людської діяльності: пізнавальна, конструктивна, ціннісно-орієнтаційна, естетична, комунікативна, економічна, екологічна та ін., які за мірою розвитку поділяються на відносно самостійні сфери професійної праці дизайнера. Тому до майбутнього художника-дизайнера висовуються підвищені вимоги щодо його індивідуального професійного почерку та відповідності високим культурно-професійним вимогам цієї професії, котру можна розглядати як стрижневу базу розкриття комплексу професійних характеристик, соціальних механізмів, умов, засобів формування й розвитку професійної культури дизайнера.

Будь-яка професійна школа при вирішенні різних завдань спирається на принципи, побудовані за пріоритетністю відповідно з вимогами до майбутньої професії випускників, власними традиціями й можливостями. Основними принципами формування професійної культури майбутніх художників-

дизайнерів у ВНЗ виступають: принцип соціальної орієнтованості, що припускає пріоритет суспільних цілей по відношенню до інших; принцип інтеграції технічної, природничо-наукової, гуманітарної, економічної й художньої освіти, що забезпечує студентові фундаментальність та університетський характер освіти, глибину й стійкість знань, здатність до самонавчання; принцип єдності загальнонаціональної й регіональної складових, що полягає в збереженні, розвитку й збагаченні майбутніх художників-дизайнерів національними й місцевими традиціями; принцип креативного підходу до вирішення завдань професійної спрямованості, що припускає постійне “занурення” студента в стан творчості, розвиває його мислення як фундаментальну якість професійної культури.

Реалізація означених принципів неможлива без визначення системи завдань, які потрібно вирішити в ході професійної підготовки майбутніх художників-дизайнерів, розробки й обґрунтування комплексу педагогічних умов, необхідних для їх вирішення.

Завдання, які необхідно вирішити в процесі формування професійної культури майбутніх художників-дизайнерів, можна сформулювати, виходячи з вимог державного освітнього стандарту й об'єднати їх у три групи: творчі, професійно-орієнтувальні й науково-теоретичні.

Творчі завдання спрямовані на розвиток умінь ухвалювати оптимальне рішення в нестандартних ситуаціях професійної діяльності, формування критичного ставлення до результатів своєї праці, толерантного ставлення до думки інших фахівців із приводу своєї творчості, розуміння необхідності постійного самовдосконалення як фахівця-дизайнера.

Професійно-орієнтувальні завдання спрямовані на всебічне й глибоке освоєння майбутнім фахівцем усієї системи професійних дизайнерських і інженерних знань, методів дизайнерського проектування, розвиток навичок рефлексії в системі професійної діяльності, формування навичок розуміння й інтерпретації дизайнерських ідей у реальних умовах виробничої діяльності, виходячи з фінансових і технічних можливостей.

Науково-теоретичні завдання сприяють розвитку в студентів зацікавленого й поважного ставлення до дизайнерської науки й методології проектної творчості в контексті історичного й актуального існування дизайнерської професії, самостійності у вирішенні завдань проектної діяльності, пошуку нових прийомів її здійснення.

Водночас слід відмітити, що група професійних завдань, як правило, передує групі творчих. У нас навпаки. При цьому ми жодною мірою не розриваємо й не протиставляємо ці групи одна одній, а лише акцентуємо на механізмі формування повноцінного дизайнера-професіонала: його формування починається з ідеї творчості, до якої поступово з мірою розгортання проблематизації й розширення горизонту знання й розуміння долучаються компоненти ідеї професійного служіння.

Виходячи з окреслених завдань, процес формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера може бути успішним при створенні таких педагогічних умов:

1. Інтеграція загальноосвітніх, загальнопрофесійних і спеціальних навчальних дисциплін, яка здійснюється на основі методу “проектного навчання”. Його застосування дає змогу в процесі професійної підготовки майбутнього художника-дизайнера на перше місце поставити квазіпрофесійну діяльність як “створення образу” (у нашому випадку дизайнерського), пізнання цього образу в контексті створення (в процесі проектної діяльності) та особистості (художника-дизайнера), яка персонально відповідальна за свої творіння. У роботі над проектом можуть брати участь викладачі різних (технічних, гуманітарних, економічних та спеціальних) навчальних дисциплін, а міжпредметні знання інтегруються за рахунок спільних об’єктів вивчення;

2. Ініціювання рефлексії як механізму навчально-проектної діяльності студентів (рефлексія сприяє формуванню в них таких важливих особистісних і професійних якостей, як самостійність, відповідальність за ухвалені рішення, комунікативність, здатність побачити свої досягнення й помилки у відтворенні різних думок, здатність переносити знання, уміння, навички, систему

розумових дій, у нові, нестандартні умови, уміння комбінувати, синтезувати раніше засвоєні способи діяльності в нові, дає змогу будувати поведінку, адекватну соціальним нормам і вимогам професії;

3. Комплексна реалізація в процесі професійної підготовки майбутніх художників-дизайнерів культурологічного й синергетичного підходів. При цьому ми виходимо з того, що культурологічний підхід буде продуктивнішим, якщо він реалізується в єдності із синергетичним, бо, по-перше, сама дизайн-діяльність є невід'ємною частиною, феноменом культури, тому її розвиток може бути забезпечений тільки в соціокультурних межах. По-друге, художник-дизайнер – це не тільки суб'єкт культурного саморозвитку, але й транслятор культурних зразків, що можливо лише за умови сформованості в нього особистісно-творчого ставлення до навколишнього світу, що дає змогу відтворювати засвоєні зразки культури й створювати нові форми. Тому для ефективного формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера у ВНЗ необхідна побудова такої освітньої системи, характерними ознаками якої є нелінійність, незавершеність і відвертість, суб'єктність, відносна передбаченість результатів освіти;

4. Взаємозв'язок теоретичної й практичної підготовки майбутнього художник-дизайнера на принципах контекстного навчання, коли за допомогою всієї системи дидактичних форм організації навчальної діяльності, методів і засобів моделюється міжпредметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності фахівця, а засвоєння ним теоретичних і практичних знань накладено на канву цієї діяльності.

Висновки. Професійна культура майбутнього художника-дизайнера розуміється нами як системне особистісне новоутворення, що є єдністю професійних знань, практичних умінь і навичок, соціально значущих якостей особистості. Єдність цих складових функціонує на рівні трьох взаємозв'язаних структурних компонентів: проектно-виробничого, соціокультурного й навчально-освітнього.

Формування професійної культури в процесі професійної підготовки майбутнього художника-дизайнера повинне ґрунтуватися на принципах соціальної орієнтованості, інтеграції технічної, природничо-наукової, економічної, гуманітарної й художньої освіти, єдності загально-національної й регіональної складових, креативного підходу до вирішення навчальних завдань професійної спрямованості.

Педагогічними умовами успішного формування професійної культури майбутнього художника-дизайнера є: інтеграція загальноосвітніх, загальнопрофесійних і спеціальних навчальних дисциплін; ініціювання рефлексії як механізму навчально-проектної діяльності студентів; реалізація в освітньому процесі культурологічного й синергетичного підходів; взаємозв'язок теоретичної й практичної підготовки майбутніх фахівців-дизайнерів на принципах контекстного навчання.

Література:

1. Даниленко В. Я. Дизайн : підручник / В. Я. Даниленко – Х. : ХДАДМ, 2003. – 320 с.
2. Матвеева Т. В. Формирование профессиональной культуры дизайнеров средствами композиции в образовательном процессе вуза : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. В. Матвеева. – Орел, 2007. – 20 с.
3. Соболев О. В. Интеграция дизайна і маркетингу в сучасній проектній культурі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. мистецтвознавства : 05.01.03 / О. В. Соболев. – Х., 2004. – 20 с.
4. Третьякова Т. А. Формирование профессиональной культуры будущих инженеров ландшафтного дизайна : автореф. дис. на соискание научн. степени канд. пед. наук : 13.00.08 / Т. А. Третьякова. – Саратов, 2008. – 21 с.

Відомості про автора:

Микола Олександрович Пічкур – доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Домашня адреса: 20308, Черкаська обл., м. Умань, вул Садова 51, кв 7. Тел. (моб.) 80978952283.